

Нестерчук Катерина Миколаївна,
*магістр середньої освіти,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка*

Науковий керівник:
Лановик Мар'яна Богданівна,
*доктор філологічних наук, професор,
кафедра української та зарубіжної літератур
і методик їх навчання,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка*

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ «НЕДООКРЕСЛЕНИХ МІСЦЬ» У ДРАМАХ КІН. ХІХ – ПОЧ. ХХ СТ. НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ: ТВОРЧИЙ ДІАЛОГ ІЗ ТЕКСТОМ

Згідно з модельною навчальною програмою «Зарубіжна література. 5-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (2023 р.), одним із завдань вивчення зарубіжної літератури в основній школі є «розширити особистісний культурно-естетичний тезаурус учнів на основі набутих знань про художню літературу світу, практичних умінь і навичок сприймання, аналізу, інтерпретації, дослідження художніх творів зарубіжних письменників від давнини до сучасності, а також у процесі творчого діалогу із художніми текстами і відповідними медіатекстами» [3, с. 7]. Це по-особливого актуально в контексті вивчення драматургії кінця ХІХ – початку ХХ ст., де «недоокреслені місця», лакуни на різних рівнях твору, недовомовленість і багатозначність створюють простір для творчої взаємодії учнів із текстом.

Як відомо, на межі ХІХ-ХХ ст. виникли так звана «нова драма» (Г. Ібсен, Г. Гауптманн), «символістська драма» (М. Метерлінк), «драма ідей» (Б. Шоу), що не лише активно запозичили поетику модернізму, а й стали важливими чинниками її формування. У «новій драмі» набули розвитку риси художньої системи символізму, імпресіонізму, експресіонізму, авангардизму та екзистенціалізму. У середині ХХ ст. європейська драма розвивалася у двох нових напрямках: «театр абсурду» (Е. Йонеско, С. Беккет, Ф. Аррабаль) та «епічний театр» (Б. Брехт). Ці явища поставили під сумнів актуальність традиційної драматичної структури, порушивши її основоположні принципи.

Зрештою, зміст і форма драми кінця XX – початку XXI ст. стали помітно дискретними та фрагментарними, що є ознакою її *non-finito*.

Мета праці полягає у виявленні лакун у драматичних творах кінця XIX – початку XX ст., які вивчаються на уроках зарубіжної літератури в 9 класі, та розробці методичних рекомендацій щодо інтерпретації «недоокреслених місць» учнями як творчого діалогу з текстом.

На думку дослідників, зокрема Олександри Вісич, Василя Костюка, Умберто Еко, Романа Інгардена та інших, концепція незавершеності та усвідомлення значної ролі читача у формуванні завершальних сенсів, а саме шляхом заповнення «порожніх місць» у тексті, є домінантними характеристиками художньої системи *non-finito*, що «тракується не як окремий прийом або факт незакінченості твору, а тип художнього мислення, що інтенсифікувався на зламі XIX – XX ст. та остаточно утвердився в постмодерну епоху» [1, с. 164]. Однак варто зазначити, що вчені, які студіювали модерну і постмодерну культуру, підкреслювали наступність естетики *non-finito*, вбачаючи «її зв'язок із практикою майстрів стародавніх культур, Ренесансу та Нового часу, а також мистецтвом Сходу, де, за словами німецького естета Генріха Лютцелера, митець навмисно лише натякає і не надає закінчених форм предметам» [1, с. 30].

Яскравими прикладами драматичних творів кінця XIX – початку XX ст., які втілюють риси лакуарності на різних рівнях, є соціально-психологічна п'єса Генріка Ібсена «Ляльковий дім» [2] і «драма ідей» Бернарда Шоу «Пігмаліон» [4]. У згаданій вище навчальній програмі із зарубіжної літератури ці твори запропоновано вивчати в 9 класі, коли учні активно формують власні цінності та моральні орієнтири, проєктують «емоційно-чуттєвий досвід персонажів художніх текстів/медіатекстів на власну поведінку, переконання, ставлення та цінності» [3, с. 86].

На нашу думку, драма «Ляльковий дім» є багатограним дослідженням суспільних норм, особистої ідентичності та гендерних ролей із численними прогалинами та замовчуваннями. Ці навмисні лакуни змушують читачів / глядачів активно «завершувати» текст, заповнюючи їх власними інтерпретаціями. Найбільш очевидний прояв *non-finito* твору – це відкритий фінал: рішення Нори залишити свого чоловіка Торвальда та дітей змушує

реципієнта бути невпевненим щодо її майбутнього. Таким чином, під час структурного аналізу п'єси доцільно залучити дев'ятикласників до творчого діалогу з текстом, провівши фронтальне опитування про те, яким могло би бути завершення драми, та чи вдалося би Норі знайти незалежність і самореалізацію або суспільні морально-етичні норми не дозволили б їй це зробити.

Окрім того, «недоокреслені місця» у творі простежуємо на персонажному рівні: Г. Ібсен створює персонажів зі складними мотиваціями, багато з яких залишаються невисловленими або частково прихованими. Наприклад, наполегливість Гельмара щодо збереження зовнішнього «лялькового» вигляду Нори та контролю над жінкою лише певною мірою виправдана його роллю в суспільстві. Внутрішня незахищеність і емоційна вразливість чоловіка дещо окреслюються, але не повністю досліджуються. Вважаємо, що ця проблема в аналізованій драмі могла би бути основою мозкового штурму на уроці зарубіжної літератури, що стосувався би тлумачення учнями підтекстових елементів. Також цікавим завданням для школярів буде уявити себе в ролі персонажів і написати монологи, які розкривають їхні приховані мотиви.

Слід наголосити на тому, що в п'єсі порушено, але не вирішено питання про гендерні ролі та суспільні очікування від жінок, яке є доречним для дискусії з дев'ятикласниками в контексті проблемно-тематичного аналізу драми «Ляльковий дім». П'єса демонструє фрагментарну картину патріархального суспільства, де такі жінки, як Нора, змушені вибирати між самопожертвою та самоствердженням. Це підкреслює конфлікт між суспільними обов'язками та особистими бажаннями, залишаючи поза увагою те, як суспільство може пристосуватися до таких прагнень або протистояти їм. Хоч автор критикує моральне лицемірство свого часу, але він утримується від прописування рішень чи чітких моральних тверджень. Відмова Нори від сім'ї викликає етичні питання щодо її обов'язків матері та дружини, але Г. Ібсен навмисно уникає давати остаточні відповіді.

Риси *non-finito* акумулює і «драма ідей» Бернарда Шоу, зокрема п'єса «Пігмаліон», лакуни в тексті якої знаходимо на сюжетно-композиційному, персонажному, наративному та інших рівнях.

Щодо структури аналізованого твору, то незавершеність проявляється у відкритому фіналі, який залишає чимало питань нерозв'язаними. До прикладу,

автор не дає чіткої відповіді на головне запитання про подальшу долю Лайзи Дулитл та Генрі Гігінса. Персонажі не досягають остаточного порозуміння, відкритий фінал дає змогу читачеві самостійно уявити розвиток їхніх стосунків. На уроці зарубіжної літератури учні можуть «дозавершити» п'єсу, втіливши свої інтерпретації в інсценізаціях.

На рівні персонажів лакунарність простежується в їхній неоднозначності та динамічності, що по-особливому помітно в розвитку образу Лайзи Дулитл. Чи стала вона дійсно леді, чи це лише зовнішня зміна? Вочевидь, вона сама цього до кінця не розуміє. На нашу думку, це варто обговорити з дев'ятикласниками, запропонувавши їм на одному з етапів уроку інтерактивну гру «Дебати». Для цього потрібно поділити школярів на дві групи, які аргументуватимуть свої думки: перша група вважає, що Лайза стала справжньою леді, а друга – переконує в тому, що внутрішньо Лайза залишилась квіткаркою.

На наративному рівні *non-finito* драми «Пігмаліон» виявляється в іронічному підтексті й недомовленості. Б. Шоу уникає однозначних відповідей на соціальні та моральні питання, які порушуються у творі. Наприклад, дискусії про соціальні ролі, класові відмінності та місце людини в суспільстві залишаються відкритими для інтерпретацій. Автор спонукає реципієнта до роздумів: чи має людина право змінювати іншу, і чи приносить ця зміна щастя. Вважаємо, що доречним завданням для учнів буде проінтерпретувати зазначену лакуну під час написання есе на тему: «Трансформація особистості Лайзи Дулитл як шлях до щастя чи до внутрішнього конфлікту?».

Отже, художня система *non-finito* реалізується в соціально-психологічній п'єсі «Ляльковий дім» Г. Ібсена та «драмі ідей» «Пігмаліон» Б. Шоу на різних рівнях. Під час вивчення драматургії кінця XIX – початку XX ст. на уроках зарубіжної літератури в 9 класі аналіз «недоокреслених місць» у зазначених п'єсах залучає учнів до співтворчості шляхом заповнення лакун власними інтерпретаціями, розширює простір для творчого діалогу з текстом, що й сприяє досягненню мети вивчення зарубіжної літератури в школі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вісич О. Естетика нон-фініто в творчості Лесі Українки: дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.01.06 – теорія літератури. ВНУ ім. Лесі Українки. Луцьк, 2010. 188 с.

2. Ібсен Г. Ляльковий дім; Дика каяка: п'єси. Пер. з норв. Вероніки Гладкої, Катерини Корякіної. Київ: Знання, 2016. 207 с.
3. Ніколенко О., Ісаєва О., Клименко Ж. та ін. Модельна навчальна програма «Зарубіжна література. 5-9 класи» для закладів загальної середньої освіти. Рекомендовано наказом Міністерства освіти і науки України від 10 жовтня 2023 року № 1226. 103 с. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2023/Model.navch.prohr.5-9.klas/Movno-literat.osv.hal/Zar.lit.5-9-kl.Nikolenko.ta.in.28.12.2023.pdf> (дата звернення: 16.01.2025)
4. Шоу Б. Вибрані твори: пер. з англ. За ред. О. Мокровольського. Т. II. Київ: ФОРМ Жупанський, 2009. 461 с.

Осташук Тетяна Віталіївна,
здобувач вищої освіти IV року навчання
першого (бакалаврського) рівня,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

Науковий керівник:
Грицак Наталія Русланівна,
доктор педагогічних наук,
кандидат філологічних наук, професор,
завідувач кафедри української та зарубіжної літератур
і методик їх навчання
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

СОЦІАЛЬНІ МЕДІА У ПРОФЕСІЙНОМУ РОЗВИТКУ ВЧИТЕЛЯ ЛІТЕРАТУРИ

Особа педагога завжди асоціюється із безперервним прагненням до вдосконалення, що ґрунтується на постійній праці, спрямованій на освоєння нових методів і досягнення якісно нового рівня в професійній діяльності. Вивчення інформаційного контенту, який педагоги поширюють через власні сторінки у соціальних медіа, демонструє, що значна частина матеріалів є безпосередньо пов'язаною з професійною тематикою, що вказує на